

ΛΙΜΟΣ ΣΤΗΝ ΟΥΚΡΑΝΙΑ

ΑΒΡΑΜΟΦ ΓΙΟΥΡΙ ΣΤΕΠΑΝΟΒΙΤΣ

Γεννήθηκε στο ελληνικό χωριό Κομάρ το 1910. Αποφοίτησε από το επταετές σχολείο του χωριού του και στη συνέχεια από τη Γεωργική Σχολή του Νογκάϊσκ.

Το 1932-33 ο Γ. Αβράμοφ εργάστηκε ως γεωπόνος στις νότιες περιοχές της Ουκρανίας. Το 1940 αποφοίτησε από το Ιατρικό Ινστιτούτο της Οδησσού. Εργάστηκε ως ιατρός στην Καχόβκα.

Στις 24 Ιουνίου 1941 ο Γ. Αβράμοφ επιστρατεύτηκε. Στο μέτωπο υπηρέτησε ως στρατιωτικός ιατρός στην 116η Μεραρχία Πεζικού. Το φθινόπωρο του 1941 αιχμαλωτίστηκε στην περιοχή του χωριού Όρτιτσα στην περιφέρεια της Πολτάβας. Όταν κατάφερε να δραπετεύσει, δούλευε ως χειρουργός στην περιφέρεια της Χερσώνας. Μετά την επιστροφή του Κόκκινου Στρατού, για 8 μήνες κρατήθηκε ανακρινόμενος στο στρατόπεδο του Σατούρσκ (№ 0324) του NKVD της ΕΣΣΔ.

Ο πατέρας του Γ. Αβράμοφ πέθανε από την πείνα το 1933. Το 1941, οι φασίστες σκότωσαν την πρώτη σύζυγό του, εβραϊκής καταγωγής, μαζί με το πρώτο τους μωρό.

Από το 1946 έως το 1961 ο Γ. Αβράμοφ δούλεψε ως περιφερειακός χειρουργός και επικεφαλής ιατρός στην περιφέρεια της Χερσώνας, και από το 1961 έως το 1976 ήταν επικεφαλής του τμήματος και χειρουργός στην πόλη Αρτιόμοβσκ (περιοχή Ντόνετσκ).

Πέθανε το 1992.

Σχετικά με τον λιμό

Το 1983-84, οι Ουκρανοί στις Ηνωμένες Πολιτείες και στον Καναδά μίλησαν για τα 50 χρόνια από τον τρομερό λιμό στην Ουκρανία, ο οποίος σκότωσε εκατομμύρια ανθρώπους. Στις εφημερίδες μας δεν έγραφαν τίποτα γι' αυτό.

Αυτό έμεινε στη μνήμη μου, ήμουν φοιτητής σε μια Τεχνική Σχολή τότε, ήμουν 23 χρονών. Ήταν κάτι που καταλάβαινα και ένιωθα.

Δε θυμάμαι, να γράφουν στις εφημερίδες για τον λιμό. Εκείνη την περίοδο κανείς δεν ύψωσε τη φωνή του για να βοηθήσει αυτούς που λιμοκτονούσαν. Υπάρχει μια σκέψη, βολική για συγκάλυψη, ότι «ο Στάλιν δεν το γνώριζε». Λιμοκτονούσαν η Ουκρανία, το Κουμπάν, και ο Στάλιν δεν το γνώριζε; Ένα παραμύθι για τους ανόητους.

Θα πω τι είδα εγώ, τι μου είπαν στην οικογένειά μου, τι άκουσα ο ίδιος.

Κολεκτιβοποίηση στην Ουκρανία

Εφαρμόζοντας το σύνθημα «πλήρης κολεκτιβοποίηση», δεν επέλεγαν μεθόδους, και δεν δίσταζαν να χρησιμοποιούν βία και όπλα. Έπεσε σε δυσμένεια, όχι μόνο ένας ισχυρός ιδιοκτήτης (κουλάκος), αλλά και ο μεσαίος χωρικός, όπως ο πατέρας μου. Θυμάμαι την ιστορία του αδελφού του πατέρα μου, του θείου μου – του Χαρλάμπι Γιούριεβιτς.

Οι γυναίκες αντιτάχθηκαν στην κολεκτιβοποίηση, με τσουγκράνες και ραβδιά. Πήγαν στην αυλή για να πάρουν πίσω τις αγελάδες και τα άλογά τους, γιατί δεν υπήρχε καμία φροντίδα γι' αυτά στις αυλές. Μια τέτοια εξέγερση συνέβη στο Πετροπάβλοβκα του Δνιπροπετρόβσκ, και ένα μέλος του κόμματος – ο Χαρλάμπι Αβράμοφ, ένα 24-χρονο αγόρι, με όπλο στην τσέπη του, πήγε να ηρεμήσει τις γυναίκες – τις “γυναικείες ταραχές”. Και δεν ήταν μοναδικός που πήγαινε.

Θυμάμαι την αφήγηση του Πάβελ Πετρόβιτς Ζαβάλνι, του διαχειριστή εφοδιασμού στο νοσοκομείο της πόλης Μπορισλάβ. Αυτόπτες μάρτυρες του περιέγραψαν αυτά τα γεγονότα. Ο Ναζαρένκο Γαβριήλ Αφανάσιεβιτς ήταν αρκετά αξιοπρεπής άνθρωπος, συγκέντρωνε τους αγρότες, οι οποίοι δε συμφώνησαν να ενταχθούν στο κολχόζ και προσπαθούσε να τους πείσει. Και αν κάποιος χωρικός δε συμφωνούσε με τίποτα, τράβαγε απότομα το πιστόλι του, οδηγούσε τον καημένο στην αυλή και σκηνοθετούσε την εικονική εκτέλεση. Μετά άνοιγε η πόρτα και σέρνοντας τα πόδια του έβγαινε ο χωρικός, μούσκεμα, χλωμός σαν τοίχος, ήδη «σύμφωνος».

Και αν αυτός ο αξιοπρεπής Ναζαρένκο έκανε μόνο την εικονική εκτέλεση, τότε μπορεί να φανταστεί κανείς, πώς ενεργούσαν σε αυτές τις περιπτώσεις τα καθάρματα, που

τυχαία βρέθηκαν στο κόμμα, ή οι καριερίστες που προσπαθούσαν να αποκατασταθούν, ή οι υπηρεσιακοί.

Μου έμειναν ανατριχιαστικές αναμνήσεις από τις περιπτώσεις κατάσχεσης περιουσίας των κουλάκων – της κατάργησης των κουλάκων ως τάξη.

Μήπως ανάμεσά τους ήταν μόνο οι εκμεταλλευτές, μήπως ένα μέρος από αυτούς δεν κέρδισαν την περιουσία τους με την επίμονη, εξαντλητική εργασία;

Θυμάμαι τον Μπελοζέροφ, τον γείτονά μας. Ένας σκληρός εργάτης, δε χόρτασε ύπνο ποτέ, κατά τη συγκομιδή δεν έφευγε από τα κτήματα. Και αυτός κατατάχτηκε στους κουλάκους.

Ο Κόστια, φίλος του αδελφού μου Κόλια, γιος ενός πλούσιου χωριάτη, εργαζόταν στο σιδεράδικο του κολχόζ, όπως και ο πατέρας μου. Αποδείχθηκε άριστος μάστορας (ο πατέρας μου τον παίρνει). Αλλά ήρθε το διάταγμα: «Κατάσχεση περιουσίας!». Και ο Κόστια, όπως και πολλοί άλλοι καλοί νοικοκύρηδες, με άγρια παγωνιά αναχώρησε με ένα κάρο προς το σταθμό Προσιάναγια, 30 χιλιόμετρα πιο μακριά, μαζί με τις γυναίκες, μικρά παιδιά και γέρους.

Πόσοι τους πέθαναν στο δρόμο, στους σταθμούς, στα δάση στο Βορρά ή στη Σιβηρία! Ο άνθρωπος μπήκε στην κρεατομηχανή του Στάλιν, με τη ρίζα τον εξόντωσαν.

Το κακό γεννάει μόνο κακό, το καλό δε γεννάει κακό

Δεν είχαμε σιταποθήκη. Και τι είναι ένας αγρότης χωρίς σιταποθήκη, χωρίς την αποθήκη ψωμιού; Μια γωνιά στο σπίτι δεν ικανοποιούσε τον πατέρα. Αυτός

αγόρασε μια παλιά σιταποθήκη, πήρε από κάπου κάποιες σανίδες, πλήρωσε μαστόρους και ορθώθηκε στην αυλή η σιταποθήκη. Τη χρησιμοποιούσαμε ένα έτος, υπήρχε πλούσια συγκομιδή σιταριού, τη γεμίσαμε. Μύριζε πεύκο εκεί, και με τον Κόλια κοιμόμασταν συχνά εκεί. Μια νύχτα ακούω μια συζήτηση. Η μαμά λέει, ότι ο Γιούρα πρέπει να κάνει θεραπεία, και καλό θα ήταν να πούλαγαν τη σιταποθήκη...

Αλλά ήλθε η κολεκτιβοποίηση, και αμέσως τους μπήκε στο μάτι η νέα μας σιταποθήκη, τη διέλυσαν, δεν έχτισαν τίποτα, τη σκόρπισαν κομμάτι-κομμάτι, αλλά εμείς χάσαμε τη χαρά μας.

Φοιτητής Αβράμοφ

Ήθελα να σπουδάσω. Στην Τεχνική Σχολή Διαχείρισης της του Δνιπροπετρόβσκ δε με δέχτηκαν. Δεν έδιναν σημασία στις γνώσεις. Δεν είχα την αξιολόγηση από τη Κομσομόλ.

Πήγα στο Βολοντάρσκοε (μετά τη Βολνοβάχα) στο σοβχόζ και μαζί την Τεχνική Σχολή. Εδώ η νεολαία δεν πολύ πήγαινε, και το σοβχόζ χρειαζόταν εργαζομένους (ποιος λέει όχι στους σκλάβους;). Δουλεύαμε αφιλοκερδώς.

Τελείωσα αυτή την Τεχνική Σχολή ήδη στην πόλη Νογκάϊσκ, στην περιφέρεια του Ζαπορόζιε, όπου μεταφέρθηκα, όταν το Σοβχόζ-Τεχνική Σχολή καταργήθηκε. Στο Νογκάϊσκ παραμείναμε εργαζόμενοι. Ήταν Μάρτιος του 1933. Λιμοκτονούσαμε.

Λαμβάναμε 200 γραμμάρια ψωμιού, ζουμί από σόργο. Ήμουν πρησμένος από τον υποσιτισμό. Το σοβχόζ στο Νογκάϊσκ ήταν κέντρο παραγωγής σπόρων. Φύτευαν για σπόρους λάχανο, κρεμμύδι, καρότο και παντζάρι. Οι μαθητές τα έτρωγαν, αλλά όχι πάντα.

Μια φορά ο Λιόσα Κόζιρ μας έπεισε να πάμε τη νύχτα σε ένα κρατικό αγρόκτημα να ξεριζώσουμε τα φυτεμένα λαχανικά και να χορτάσουμε. Μας έπιασε όμως ο φύλακας και μας πήγε στον διευθυντή. Ο Αρμένιος διευθυντής μας κοίταξε (τέσσερις ήμασταν), είδε την άθλια εμφάνισή μας, πεινασμένα παλικάρια, και μας άφησε να φύγουμε.

Ίσως, από τότε μου έμεινε η συνήθεια να τρώω ωμό λάχανο, κρεμμύδι, καρότο... Το Σοβχόζ είχε και μποστάνι.

Στην Τεχνική Σχολή, θυμάμαι, την ουκρανική γλώσσα μας δίδασκε ένας ψηλός, με ένα κόκκινο κατσικίσιο γενάκι, ελαφρά κυρτός δάσκαλος Νοβίτσκι. (Ο πατέρας του, έλεγαν, ήταν παπάς). Δεν γνωρίζω αν ήταν εθνικιστής, αλλά αγαπούσε πολύ την Ουκρανία. Εγώ δεν ήμουν πολύ καλός στην ουκρανική γλώσσα, αλλά εκείνος ήθελε να την ξέρω κι εγώ, να αγαπώ, όπως κι εκείνος, την ουκρανική λογοτεχνία. Συχνά μου έλεγε: «Αβράμοφ, προσπαθήστε!». Μου έδινε τις εργασίες, τις μεταφράσεις από τη ρωσική στην ουκρανική γλώσσα, και χαιρόταν για τις επιτυχίες μου. Ίσως, από αυτόν μου έμεινε αγάπη για την Ουκρανία, για τη γλώσσα και τη λογοτεχνία της. Με μεγάλη ευχαρίστηση διαβάζω και τώρα στα ουκρανικά περιοδικά, τόμους του Σεβτσένκο, της Λέσια Ουκραϊνκα, άλλους συγγραφείς. Μιλώ δε τα ουκρανικά αρκετά καλά.

Και σήμερα δε μου είναι αδιάφορη η μοίρα της Ουκρανίας.

Σπούδαζε μαζί μας ο Γκριμπάνοφ, ο γιος του ιατρού από το Νογκάϊσκ. Μελετούσε εύκολα, ντυνόταν καλά, ήταν πάντα χορτασμένος. Και ο υποδιευθυντής Φιόδωροφ συχνά μου έλεγε: «Εσύ, Γιούρα, προσπάθησε να ξεπεράσεις τον Γκριμπάνοφ». Μίλαγε με τον μαθηματικό Σορόκιν για μένα: «Στα προφορικά είναι καλός, αλλά στα μαθηματικά...». Σίγουρα με συμπαθούσε.

Πριν από την αποφοίτηση από την Τεχνική Σχολή, με έστειλαν για πρακτική στο κολχόζ κοντά στο Νογκάϊσκ για δύο εβδομάδες. Έμεινα στον ταξίαρχο, σε ένα κρύο δωμάτιο. Ήμουν αδύναμος, πάντα πεινασμένος. Μου τράβηξε την προσοχή μια στάμνα, που βρισκόταν σε αυτό το δωμάτιο. Προσέγκυσε την προσοχή μου, προφανώς, με τη μυρωδιά της. Μέσα ήταν ηλιέλαιο. Μπορεί να το είχε κλέψει ο ταξίαρχος. Κι εγώ κρυφά επισκεπτόμουν αυτή τη στάμνα.

Το πως λιμοκτονούσα όταν ήμουν φοιτητής, ήδη το είχα γράψει, αλλά ποιος από τους φοιτητές εκείνα τα χρόνια δεν πείναγε, θα μπορούσε να φέρει αντίρρηση κανείς; Και δε θα διαφωνήσω.

Δε θυμάμαι, πώς αποφοίτησα από τη Σχολή, αλλά αυτή τη στάμνα τη θυμάμαι καλά, η πείνα με ανάγκασε να κάνω και χειρότερα.

Η αποφοίτηση ήταν κανονισμένη για την άνοιξη του 1933. Βρέθηκα στο σοβχόζ της περιοχής του Νοβοουκραϊνσκ (τώρα – η περιοχή του Κιροβογκράντ), ακριβώς την εποχή της σποράς.

Ο διευθυντής Γκεράστσενκο (το επώνυμο αυτό το μισώ ακόμα και σήμερα) με αποδέχτηκε σχεδόν εχθρικά: «Είσαι γεωπόνος; Δε χρειάζομαι γεωπόνους. Χρειάζομαι εργάτες. Αύριο θα πάρεις το εργαλείο και θα πας πίσω από το άροτρο».

Τότε δεν υπήρχαν σπαρτικές μηχανές τρακτέρ, δεν υπήρχε σανίδα, στην οποία θα μπορούσες να καθαρίζεις υνί. Αναγκαζόσουν στη φρέσκο οργωμένη γη να τρέχεις όλη μέρα, οι δυνάμεις όμως δεν υπήρχαν. Τρεις μέρες έτρεξα, ένιωθα πως δε θα αντέξω. Πήγα χωρίς ένα λεπτό στην τσέπη, πεινασμένος στο σταθμό, και με το φορτηγό τρένο έφυγα για το Ντομπάς, για το σπίτι. Δεν έγραφα στους δικούς μου, ούτε έμεινα έγραφαν. Δεν ήξερα την κατάσταση στο σπίτι. Αποφάσισα να πάω στη θεία μου, να εγκατασταθώ, για να μην πεινάω. Ήταν μια ηλιόλουστη μέρα του 1933 όταν έφτασα στη Γιασινοβάταγια.

Έχουν περάσει 52 χρόνια, αλλά θυμάμαι τόσο ζωντανά τα πτώματα στο σταθμό. Οι χωριάτες τράβηξαν από τα χωριά προς τις πόλεις, περιμένοντας τα τρένα, εξαντλημένοι από την πείνα ήταν ξαπλωμένοι γύρω από τον σιδηροδρομικό σταθμό, παρέα με τους νεκρούς που κείτονταν παντού. Τα ασθενοφόρα έπαιρναν τόσο τους ζωντανούς όσο και τους νεκρούς.

Πήγα στην αγορά ψάχνοντας για ψωμί, αλλά όλα ήταν πολύ ακριβά. Ακόμα και στο κολχόζ και στο σοβχόζ, επισκεπτόμουν τους χωριάτες, έβλεπα, τι μαγειρεύαν, έβλεπα πως πεθαίνανε ολόκληρες οικογένειες, αλλά ούτε που το σκεφτόμουν, ότι έτσι ήταν σε όλη την Ουκρανία. Παντού μαγειρεύαν ζιζάνια.

Πήγα στη θεία Φάνα, την αδερφή της μητέρας μου. Με τάισαν. Λάβαμε επιστολή από τη Ντούσια, έγραφε, ότι πέθανε από την πείνα ο πατέρας, και ότι η ίδια μοίρα περιμένει και τους υπόλοιπους. Έκλαιγα πολύ. Ο πατέρας ήταν μόλις 58 ετών.

Ο παππούς μου Μπόρις Νταβίντοβιτς με μάλωσε: «Πόσο μπορείς να κλαις! Η Μόσχα δεν πιστεύει στα δάκρυα. Πιάσε δουλειά!».

Ήμουν έτοιμος να πάω σε οποιαδήποτε δουλειά, αλλά δε με δέχτηκαν πουθενά. Πήγα στη Μαριούπολη. Κατά τη διαδρομή, στο βαγόνι, ένας Ρώσος, προφανώς, που πρόσφατα έφτασε στην Ουκρανία, παρατηρώντας τους νεκρούς από το παράθυρο και βλέποντας τη συμπονία μου, είπε με περιφρόνηση: – Δε θέλουν να εργαστούν στο κολχόζ, γι' αυτό και ψοφάνε από την πείνα!

Από την προσβολή δε μπορούσα να του απαντήσω απότομα, μόνο που κατάφερα να βγάλω:

– Φαίνεται, ήσαστε πρόσφατα εδώ. Ο Ουκρανός για τη γη του θα σκίσει τον λαμό. Ξέρει να δουλεύει αυτός.

Ο ευκολότερος τρόπος να εξηγήσει κανείς αυτό το έγκλημα, είναι η τεμπελιά ενός ολόκληρου λαού, τόσο εργατικού σε όλες τις περιόδους της ιστορίας του.

Στη Μαριούπολη κοιμόμουν στο σταθμό. Μόλις ξάπλωνα, ερχόταν ο αστυνομικός: «Πολίτη, απαγορεύεται να κοιμηθείτε εδώ!». Ταλαιπωρήθηκα δύο νύχτες, και επέστρεψα στη Γιασινοβάταγια, και από εκεί στο Στάλινο, στην αποθήκη λαχανικών. Με έστειλαν στο ορυχείο του Γιάστσικιβσκ του ΤΕΕ1 κοντά στο Σβάτοβο (νομός του Λουγάνσκ), ως καλλιεργητή λαχανικών. Όλα ήταν ακριβά, δεν υπήρχαν χρήματα, πιθανότατα, δεν έτρωγα τίποτα όλες τις μέρες, μέχρι που ταχτοποιήθηκα.

Αγρονόμος

Το ΤΕΕ του Γιάστσικιβσκ ήταν ένα κτήμα, στο οποίο εργαζόνταν οι εργάτες, οι οποίοι ζούσαν σε ένα σπίτι από καλάμι.

Εργαζόμουν στον κήπο, σιτιζόμουν στην καντίνα για τους εργαζόμενους, αν και υπήρχε καντίνα για τους επιστήμονες μηχανικούς. Ο υπεύθυνος κηπουρός Ριαμποκόν (από την επαρχία της Βίννιτσα) με ρώτησε μία φορά:

– Αβράμοφ, μήπως είσαι Εβραίος; Περπατάς κάπως πλάγια, όπως οι Εβραίοι.

– Όχι, δεν είμαι Εβραίος. Αφού δε βλέπω, πώς περπατάω.

Ζήτησα από αυτόν τον Ριαμποκόν: – Μπορώ να τρώω στην καντίνα των μηχανικών;

– Όχι, δεν μπορείς. Αυτό πρέπει να το κερδίσεις.

Αυτός ο καθόλου συμπαθητικός Ριαμποκόν, μίλούσε μια όμορφη, μελωδική «ουκρανική γλώσσα», όχι έτσι όπως μιλούν στο Ντονμπάς μας.

Έτρωγα καλύτερα, δεν πείναγα, αλλά και χορτάτος δεν ήμουν. Ο αποθηκάριος, τον οποίον γνώρισα, με άφηνε μερικές φορές αντί γι' αυτόν να παραδίνω τα τρόφιμα. Στην αποθήκη υπήρχε μαργαρίνη σε τεμάχια, και μπορούσα να την καταπίνω λίγο λίγο. Ζούσα σε ένα δωμάτιο με λεπτούς τοίχους φτιαγμένους από καλάμια, χωρίς ανέσεις. Ήμουν καλύτερα, απ' ό,τι μέχρι τώρα, αλλά η σκέψη: «Πώς είναι εκεί, στο σπίτι;» – δεν με άφηνε να ησυχάσω. Ήθελα να πάω σπίτι.

Έφυγα για το Στάλινο και από εκεί με έστειλαν στο ΤΕΕ του εργοστασίου τούβλων του Βοροσίλοφ (στο χωριό Βλαδίμιροβκα, περιφέρεια του Όλγκινο). Αυτό είναι στο δρόμο Στάλινο-Ζντάνοβ, κοντά στη Βολνοβάχα.

Εδώ δούλευα πιο ανεξάρτητα, ως γεωπόνος. Ο διευθυντής του ΤΕΕ Κοραμπέλνικοφ δεν καταλάβαινε και πολύ στη γεωργία, αλλά δε μου δημιουργούσε προβλήματα, άκουγε τη γνώμη μου, αποδείχθηκε ότι ήταν καλός άνθρωπος. Υπήρχε ένας φούρνος στο χωριό. Ο φούρναρης ήταν Έλληνας, ο Γιούρι Ιβάνοβιτς (δεν θυμάμαι το επώνυμό του). Γύριζε γυμνός

από τη μέση και πάνω, το μουστάκι του ήταν μακρύ, μαύρο, σαν του Τούρκου. Όταν πήγαινα σε αυτόν, ο φούρναρης έκοβε ένα κομμάτι ψωμιού, και με τάζε.

Αποφάσισα τελικά να πάω σπίτι. Ο Κοραμπέλνικοφ με βοήθησε, μου έδωσε τρία καρβέλια ψωμί. Τα έβαλα σε ένα σακί, και έφυγα.

Στο σπίτι

Πήγα σπίτι με το φορτηγό τρένο, στις πλατφόρμες μετέφεραν άνθρακα και μεταλλεύματα. Θα σταματήσει το τρένο στο σταθμό, εγώ ξαπλώνω, κρύβομαι. Έφτασα στο σταθμό Ρόι και μετά πήγα 40 χιλιόμετρα με τα πόδια.

Το χωριό μου, το Κομάρ, βρίσκεται στην κοιλάδα του ποταμού Μόκριγιε Γιαλί. Για να φτάσω στο χωριό, έπρεπε να κατέβω από τον λόφο. Το μονοπάτι περνούσε από το νεκροταφείο. Στο νεκροταφείο είδα μερικά αδύναμα άτομα (από την πείνα) να προσπαθούν να κατεβάσουν ένα πτώμα στο λάκκο, αλλά να μην έχουν τις δυνάμεις να το κάνουν. Τους βοήθησα. Πήγα στο σπίτι μου. Να' τον. Στην αυλή κουζίνα. Μπήκα στην κουζίνα. Στη σόμπα καζάνι, μέσα έβραζαν κάτι χόρτα. Μπήκα στο σπίτι. Εκεί ήταν η μητέρα και η Τόνετσα. Η μάνα με λεπτό λαμό, χνούδι στο πρόσωπο, της Τόνιας ο λαμός και το κεφάλι σαν το μίσχο, ταλαντεύονται. Τους χαιρέτησα, αλλά ήταν τόσο αδιάφοροι, κανένα συναίσθημα. Έβγαλα το ψωμί, και εκείνες το άρπαξαν. Στέκομαι και κλαίω. Φαντάζομαι πόσο υπέφεραν από την πείνα και το κρύο, γιατί δεν είχαν ούτε άχυρο.

Ο Κόλια και ο Ντάνια έλειπαν από το σπίτι. Ο Νικολάι πήγαινε προς τα κάτω, κατά το ρεύμα του ποταμού, στη γέφυρα που φύτευαν χόρτα, κι έψαχνε εδώδιμες ρίζες. Εκεί επανειλημμένα λιποθυμούσε και τον έφερναν πίσω άγνωστοι άνθρωποι. Και αυτή τη φορά τον έφεραν λιπόθυμο. Ο Δαβίδ ήρθε το βράδυ. Ένα 12χρονο αγόρι, λεπτό, μελανιασμένο από το κρύο, έψαχνε κοχύλια στο βυθό του ποταμού. Η μητέρα τα έβραζε, υπήρχε τουλάχιστον κάποιο φαγητό. Η Ντούσια μου είπε για τον πατέρα μου, για το πώς έζησαν χωρίς εμένα.

Εδώ θέλω να κάνω μια βαθιά υπόκλιση στην αδελφή μου τη Ντούσια. Να της κάνω μια υπόκλιση από ευγνωμοσύνη για το θάρρος και τις προσπάθειές της να σώσει την οικογένεια. Επειδή όλο το βάρος όλα αυτά τα χρόνια έπεσε στους ώμους της. Αν δεν ήταν εκείνη, θα είχαν χαθεί όλοι.

Η Ντούσια μου είπε, ότι ο πατέρας δεν εγγράφονταν στο Κολχόζ για πολύ καιρό. Δούλευε στο μύλο ως οδηγός, προφανώς,μίλαγε ευθέως, ότι σκεφτόταν για την κατάσταση στο χωριό. Τον κατάταξαν στους κουλάκους. Ήρθαν, πήραν την αγελάδα, τη σκάφη, τέσσερα σακιά πατάτες από τον λαχανοκήπό τους. Δεν είχαν ψωμί. «Δε θέλεις το Κολχόζ, θα πεθάνεις από την πείνα» του είπαν. Αποφάσισαν να τον τιμωρήσουν. Ήρθαν νεαρά παιδιά, μεταξύ τους και ένας κοντινός γείτονας, ο Σένια Ντανιήλ. Ένας αδελφός του ήταν αξιωματικός στο λευκό στρατό, ο άλλος –

στον Μαχνό, και αυτός [ο ίδιος] εφάρμοζε δικαιοσύνη. Αυτά τα παλικάρια άρπαξαν τα σακιά με τις πατάτες. Ο Ντάνια έκλαιγε, δεν τα έδινε, κόλλησε στα σακιά, αυτοί προσπαθούσαν να τραβήξουν τα χεράκια του. Ο Ντάνια δάγκωσε έναν στο δάχτυλο. Τις πατάτες τις πήραν, τους άφησαν χωρίς φαγητό οι Κόκκινοι Φρουροί. Τι έτρωγαν; Με κάποιο τρόπο φτάσανε ως τον Μάιο. Η Τόνια θυμήθηκε: «Έφεραν ένα κομμάτι ψοφίμι. Πόσο πεινασμένη αν ήμουν, δεν μπορούσα να το φάω». Οι συγγενείς έφεραν στην οικογένειά μου ένα κομμάτι ψωμί. Σπάνια συνέβη αυτό.

Η Ντούσια έλεγε κι' άλλα για τον πατέρα. Στο σοβχόζ «Περεμπούζιε» (γειτονικό) δέχτηκαν τον πατέρα μας ως επισκευαστή. Το έμαθαν στη διοίκηση του χωριού, και διέταξαν να τον απολύσουν. Έτσι, με το ζόρι έσπρωχναν στη λιμοκτονία. Δε θα ήταν πιο ανθρωπινό, να εκτελέσουν απλά αυτούς τους αγρότες, παρά να τους καταδικάζουν σε αργό θάνατο από την πείνα.

Πέθαναν και οι γείτονές μου. Οι μισοί από την οικογένεια Μανόλ Πόρκα (Εμμανουήλ Γιούρα), άντρας και γυναίκα, δύο κορίτσια και ο γέρος Μανόλης-παππούς πέθαναν από τον λιμό. Τρία αγόρια έμειναν. (Ο ένας πολεμούσε, επέζησε, τα δύο αδέρφια δεν κατατάχθηκαν αμέσως, αλλά αργότερα ως νεοσύλλεκτοι, χωρίς προετοιμασία πήγαν στον πόλεμο και σκοτώθηκαν στον ποταμό Μολότσαγια. Όταν ήρθαν οι Ρώσοι κάλεσαν τους νέους στο στρατό. Τους πήραν χωρίς καμία εκπαίδευση, με τα ρούχα που φορούσαν, χωρίς κανένα εξοπλισμό).

Δεν μπορούσα να μείνω στο χωριό για πολύ, αλλιώς θα πέθαινα κι εγώ από την πείνα. Ο Ντάνια μπορούσε να κινηθεί, και τον πήρα μαζί μου. Η Ντούσια δούλευε ως γραμματέας σε μια κτηνιατρική κλινική, στον γιατρό Λίσοφ, εκείνη ήταν λιγότερο εξαντλημένη.

Θα ήθελα με ευγνωμοσύνη να αναφερθώ σε καλές πράξεις, τη συμμετοχή του γιατρού Λίσοφ. Αυτός, γνωρίζοντας από την Ντούσια τη δυστυχία κατάσταση της οικογένειας, μερίμνησε στη διοίκηση του χωριού, για να σβήσουν το ντροπιαστικό όνομα από τον πατέρα (μεταθανάτια), να βοηθήσουν τους πεινασμένους. Ο Λίσοφ ήταν μέλος της διοίκησης του χωριού. Επέστρεψαν την αγελάδα, ζωντάνεψαν οι δικοί μας. Την αγελάδα την επέστρεψαν, όπως μου είπε ο Δαβίδ, το Μάιο με το σημείωμα, ο πατέρας ζούσε ακόμα, όταν δόθηκε αυτό το σημείωμα. Την αγελάδα μας την επέστρεψαν, αλλά ο πατέρας δεν πρόλαβε να τη δει. Δεν πίστευε, ότι θα την επέστρεψαν. Την αγελάδα την χρησιμοποιούσαν στις αγροτικές εργασίες αν και ήταν αδύνατη και δεν έδινε σχεδόν καθόλου γάλα, αλλά μαζί με αυτήν επέστρεψε στο σπίτι και η ελπίδα για σωτηρία.

Στη μνήμη μου συγκρίνω τη ζωή των αγροτών το 1928 και τη θλιβερή εικόνα της πείνας και της καταστροφής το 1933. Για ποιο διαβολικό σκοπό έγιναν όλα αυτά; Αν κοιτάξουμε πιο βαθιά, γίνεται σαφές: ο Στάλιν ήθελε να σπάσει τη βούληση των Ουκρανών αγροτών, που τόλμησαν να παρακούσουν τον ηγέτη,

το διάταγμά του για πλήρη κολεκτιβοποίηση σε λίγα χρόνια! Ήθελε να δώσει ένα αιματηρό μάθημα σε όλους τους Ουκρανούς που επέζησαν, προκειμένου να υποτάσσονται στο εξής χωρίς λόγια στη θέλησή του. Με τέτοια σκληρότητα εφαρμοζόταν εκβιομηχάνιση και κολεκτιβοποίηση στη χώρα.

Το Κομάρ ήταν περικυκλωμένο από τις γερμανικές αποικίες. Οι Ουκρανοί και οι Έλληνες χωρικοί, θυμάμαι, θαύμαζαν την ικανότητα των Γερμανών να κουμαντάρουν το νοικοκυριό τους. Οι αποικίες τους ήταν ένα πρότυπο τάξης. Έκανε εντύπωση σε όλους, ότι οι Γερμανοί έχτιζαν τα σπίτια τους στο βάθος της αυλής, όχι σαν τους Έλληνες. Μπροστά από το σπίτι τους είχαν κήπο με λουλούδια. Κτίσματα πέτρινα, σπίτια και βοηθητικά, με ψηλά ταβάνια, όπου φύλαγαν τον σανό. Το πηγάδι οι Γερμανοί είχαν στα υπόστεγα. Η είσοδος στα βοηθητικά κτίρια ήταν από την αυλή, είτε από τις κατοικίες. Σε οποιοδήποτε καιρό όλα ήταν συντηρημένα, εύκολα έφτανες παντού. Φερόμασταν φιλικά σε αυτούς, πολλές φορές εμάς τους Έλληνες μας διευκόλυναν. Ο πατέρας μου είχε πολλούς γνωστούς ανάμεσα σε Γερμανούς και σε Ουκρανούς (δούλευε στο μύλο και στο σιδεράδικο). Θυμάμαι τους αδελφούς Αντόν και Δαβίδ Ζάϊντλιτσι, αυτοί ερχόντουσαν σε μας, εμείς πηγαίναμε σε κείνους. Στην παιδική μνήμη έμειναν εικόνες από τις επισκέψεις του Αντόν. Η σύζυγός του μας πρόσφερε λευκά μελόψωμα. Δεν έχω δει τέτοια τώρα.

Το 1933-34, δεν ήμουν στις γερμανικές αποικίες. Αλλά οι Γερμανοί στο κολχόζ δεν μπορεί να δούλευαν άσχημα, να είχαν χαμηλές αποδόσεις. Είναι ψέμα, ότι εκείνη τη χρονιά δεν είχε καλή σοδειά. Πάντα αντιδρώ όταν ακούω για κακή σοδειά το 1933. Έγω γεωπόνος, πήγαινα για μετρήσεις της σοδειάς: ένα εκτάριο έδινε 1200-1500 κιλά, που για εκείνη την εποχή δεν ήταν και άσχημα. Ήταν μια αδέξια προσπάθεια να βγάλουν ασπροπρόσωπο τον Στάλιν, τις θηριωδίες του.

Αν πεινάγανε οι έποικοι, δεν ξέρω, μπορεί και να πεινάγανε. Αλλά λιγότερο, το ξέρω σίγουρα.

Ήταν στο βουλγάρικο χωριό. Ίσως, το κολχόζ δεν εκπλήρωσε την πρώτη εντολή «Το ψωμί – στο κράτος!», και επομένως δεν άφησαν ούτε στο κολχόζ, ούτε στους αγρότες του ούτε σιτάρι, ούτε λαχανικά, όπως σε άλλα χωριά. Μάρτυρας, και μάλιστα συμμετέχων σε αυτά τα γεγονότα ήμουν εγώ ο ίδιος. [Οι κάτοικοι] λιμοκτονούσαν, και στο χωριό έψαχναν «πλεόνασμα σιτηρών» (ότι βρει η σκούπα).

Ακόμα ως φοιτητής σε Τεχνική Σχολή, μαζί με τον Αλιόσα Κόζιρ, τον Κίνας, τον Μαμάϊ, τον Ζοβοτμπριούχ, έψαχνα ψωμί στο βουλγάρικο χωριό Μπανόβκα, της περιφέρειας του Περισλάβσκ, στις όχθες της Αζοφικής Θάλασσας. Και τι είδαμε; Στην καλύβα είδαμε μια γυναίκα, εξαντλημένη από την πείνα, και ο σύζυγός της ντυμένος σε μια βουλγάρικη εθνική στολή, κειτόταν ήδη... στο τραπέζι. Πέθανε από την πείνα. Ψαχουλεύαμε το έδαφος, δε βρήκαμε τίποτα. Ο πεθαμένος από την πείνα δεν κρύβει σιτάρι. Τελειώσαμε

«τον αγώνα για το ψωμί» βρίσκοντας ένα παντζάρι στο υπόστεγο, το κόψαμε με κάποιο εργαλείο και ορμήξαμε σε αυτά τα κομμάτια: πεινούσαμε και εμείς.

Θυμάμαι, στην περιφερειακή εφημερίδα υπήρχε ένα άρθρο με υπογραφή ενός Γερμανού, κάτοικου μιάς από τις γερμανικές αποικίες. Η ουσία του άρθρου: ήρθε από τη Γερμανία ένα δέμα γεμάτο τρόφιμα (το μαύρο νέο έφτασε ως εκεί). Σε αυτόν τον Γερμανό από την αποικία έστειλαν. Στο άρθρο αυτός έγραφε, ότι ζει καλά, και δεν του λείπει τίποτα, και ότι το δέμα είναι η φασιστική προβοκάτσια, και ότι αυτός επιστρέφει το δέμα. Δεν του χρειάζεται η ελεημοσύνη από τους φασίστες. Τέτοια παράσταση έπαιζαν τότε.

Τέτοιες τρομερές εικόνες, τέτοια μαζική οργανωμένη πείνα, εξόντωση με την πείνα των Ουκρανών αγροτών και των αγροτών του Κουμπάν, ο κόσμος δεν έχει γνωρίσει, αλλά το θυμάται.

Ο λιμός του 1921, όταν πραγματικά υπήρχε μια κακή σοδειά, ήταν μόνο η χλωμή σκιά του γενικού λιμού του 1933.

Οι αγρότες υπέφεραν από πείνα και κρύο. Το κύριο καύσιμό τους ήταν το άχυρο, και αυτό ήταν στο κολχόζ. Δεν το έδιναν στους χωρικούς. Απαγορευόταν να πάρουν έστω λίγο από το άχυρο – ήταν η σοσιαλιστική ιδιοκτησία. Είναι δυνατόν να το ξεχάσει κανείς; Μπορώ να συγχωρήσω τον θάνατο του πατέρα μου – τον γνήσιο προλετάριο; Η Ντούσια ζήτησε να πάρει τη ξύλινη σκάφη (αφού τα πήραν όλα από μας) για να θάψει τον πατέρα της. Στο δημαρχείο του χωριού ρώτησαν σαρκαστικά: «Και τι, μόνο ο πατέρας πέθανε; Και τι, η μητέρα δεν έχει πεθάνει ακόμα;».

Η Ντούσια παρακαλούσε, να επιστρέψουν τουλάχιστον την ξύλινη σκάφη, στην οποία έβαζαν και έθιβαν τους ανθρώπους. Αφού δεν υπήρχαν σανίδες.

Αυτό που είχα ακούσει για τον λιμό

Αυτό έγινε αργότερα. Πήγαμε διακοπές στις θείες μας, στην Αμπχαζία. Στην ουρά για να πάρουμε γάλα, ακούω πίσω μου τη συζήτηση στα ουκρανικά. Ενδιαφέρθηκα. Αυτοί ήταν από τον Κουμπάν. Η γυναίκα έλεγε, ότι οι Κοζάκοι του Κουμπάν, οι οποίοι ζούσαν στην περιοχή κοντά στο βουνό, ασχολούνταν με τη γεωργία, καλλιεργούσαν το σιτάρι, και το φθινόπωρο μετέφεραν το σιτάρι στο κοζάκικο χωριό, κοντά στο Κουμπάν. [Εκεί] άλλαζαν το σιτάρι για τις πατάτες. Και έτσι επαναλαμβάνονταν από χρονιά σε χρονιά. Το 1933 εκείνοι δεν έρχονταν, δεν έφερναν σιτάρι. Και το 1934 ξαναήρθαν, και η ανταλλαγή συνεχίστηκε. Αυτή η γυναίκα ρωτάει τους Κοζάκους:

- Που είναι ο Σοκολένκο Πετρό; Γερός Κοζάκος ήταν!
- Δεν υπάρχει πια, πέθανε από την πείνα.
- Και που είναι ο Κοβαλένκο;
- Και αυτός πέθανε από την πείνα...

Στο Αρτιόμοβσκ, το 1980, μια ηλικιωμένη γυναίκα περιμένοντας στην ουρά να πάρει κρέας είπε, πως τα αδέρφια της, ο ένας 18-χρονος, ο άλλος 22 ετών το 1933 είχαν πεθάνει από την πείνα. Στο κολχόζ καλλιεργούσαν κουκούλια μεταξιού, φύτευαν μουριές.

Έτσι, έσκιζαν τα φύλλα, τα έτριβαν με τα χέρια και τα έτρωγαν, σαν τα ζώα.

Τα ελληνικά χωριά κοντά στο σταθμό Ρόι (η πόλη Κουράχοβο) – Ουλακλί, Μπογατίρ, Κομάρ, Κωνσταντινούπολη, Μπολσόι Γιανισόλ, φάνερναν τότε ένα θλιβερό θέαμα, σαν να είχε περάσει η ορδή του Μπατού Χαν, και ισοπέδωσε τα πάντα στο δρόμο. Τα σπίτια των νεκρών ήταν άδεια, έπεφταν (ολόκληρες οικογένειες είχαν πεθάνει από τον λιμό). Δεν υπήρχαν συνεχόμενα κτίρια στα χωριά, τα σπίτια βρισκότουσαν μακριά το ένα από το άλλο, τα χωριά θύμιζαν τη σκακιέρα, μπορούσε κανείς να περάσει ελεύθερα από τη μια άκρη του χωριού στην άλλη, οι περιφράξεις δεν υπήρχαν πουθενά. Άρχισαν να οργώνουν τις αυλές και να σπέρνουν.

Όταν γράφω για τον λιμό, θυμάμαι την αφήγηση του πατέρα μου για τη συζήτησή του με έναν αξιωματικό από το Λευκό στρατό, που φυγαδεύτηκε στην Κριμαία. Ο πατέρας μου πετάλωνε το άλογο του αξιωματικού, πρώην δάσκαλο από το Παλαιό Κερμέντικ2. Ο αξιωματικός κατάλαβε, ότι ο πατέρας συμπαθούσε τους κόκκινους, και του είπε:

– Ξέρω, ότι εσείς όλοι περιμένετε τους κόκκινους. Αλλά θα μας θυμηθείτε, όταν εσείς, επτά πεινασμένοι, θα κυνηγάτε έναν αρουραίο.

Το 1933 έτρωγαν και ανθρώπινο κρέας, σκότωναν και τα παιδιά τους. Περίπου 8 εκατομμύρια θύματα. Πού βρισκότουσαν τότε οι σύγχρονοι Λέων Τολστόι, Κορολένκο;

Ποιος διοργάνωνε ίδρυμα βοήθειας για αυτούς που λιμοκτονούσαν;

Δεν υπάρχει καμία αναφορά γι' αυτό πουθενά.

Η πόλη Αρτιόμοβσκ (η περιφέρεια του Ντόνετσκ, Ουκρανία). 1985. Πηγή: Αρχείο του Γεωργίου (Γιούρι) Αβραμίδη (Αθήνα, Ελλάδα).

Μετάφραση: Οξάνα Τερέσενκο, Γαλήνη Μασλιούκ.

Όπως ανέφερε ο Γεώργιος (Γιούρι) Αβραμίδης: «Οι αναμνήσεις αυτές γράφτηκαν το 1985, πριν από την εποχή της δημοσιότητας, όταν το θέμα του Λιμού στην ΕΣΣΔ δεν συζητιόταν καν και, κατά συνέπεια, δεν προοριζόταν για τη δημοσίευση και δεν υπηρετούσε καμία πολιτική σκοπιμότητα».

Γεώργιος (Γιούρι) Αβραμίδης ανατρέχει στις χαρακτηριστικές ιδιαιτερότητες και τα πιστεύω του πατέρα του: «Ο μπαμπάς μου ήταν καλά διαβασμένος, με διακριτικό και αναλυτικό τρόπο σκέψης. Μισούσε τον ολοκληρωτισμό, τόσο στην υπόσταση του Χίτλερ, όσο και του Στάλιν. Καταλαμβάνοντας θέσεις, που συνεπάγονταν σχεδόν υποχρεωτική συμμετοχή στο κόμμα, αρνιόταν κάθε φορά τις προτάσεις να ενταχθεί στο ΚΚΣΕ, λέγοντας χαρακτηριστικά “Δεν είμαι άξιος”».